

تقریر درس خارج اصول فقه آیت الله اراکی دامت برکاته

مقرر	حجت الاسلام محمدعلی زحمت کش	جلسه	۵۱	تاریخ	۱۴۰۳/۱۰/۰۱
عنوان ۱	خبر واحد				
عنوان ۲	بررسی اصل حجیت خبر واحد				
عنوان ۳	ادله قائلین حجیت خبر واحد				
عنوان ۴	نوع اول: استدلال به روایات				
عنوان ۵	مقدمه: انواع تواتر				

«الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ وَ لَعَنَهُ اللَّهُ عَلَى أَعْدَائِهِمْ إِلَى قِيَامِ يَوْمِ الدِّينِ»

مرور درس گذشته

در بحث استدلال به اخبار برای اثبات حجیت خبر، گفته شد که باید به اخبار متواتره تمسک کرد. از آنجا که خبر متواتر تفصیلی در دسترس نیست، باید به تواتر اجمالی روی آورد. تواتر اجمالی به یک معنا که مورد نفی میرزای نایینی قرار گرفته، به درستی مردود است؛ زیرا این نوع تواتر اجمالی که فاقد هرگونه جامع مشترک معنوی بین اخبار متواتره است، حتی در صورت تحقق، مفید نخواهد بود. به عنوان مثال، اگر گفته شود صدها خبر وارد شده و یکی از آنها قطعاً صحیح است، بفرض اینکه ثابت شود یکی از آنها صحیح است، فاقد اثر فقهی است؛ هرچند که اثر کلامی دارد. اثر کلامی آن این است که تکذیب تمامی آن روایات جایز نیست و تکذیب انبیا و اوصیا محسوب می شود.

گفتیم که نوع دیگری از تواتر اجمالی وجود دارد که بزرگان به آن نپرداخته اند؛ درحالی که این نوع تواتر اجمالی است که در ما نحن فیه، مفید خواهد بود و آن، اشتراک اخبار متعدد در یک معنای ذومراتب یا اقلی اکثری است. به این معنا که در بین اخبار متعدد، مثلاً پنجاه خبر، یک معنای کش دار وجود دارد که دارای مراتب است. هر یک از این اخبار به تنهایی، مقطوع الصدور نیستند؛ اما در بین این اخبار، یکی از آنها مقطوع الصدور است. این خبر مقطوع الصدور، حتماً خبری است که درجه اقل آن معنا را بیان می کند. برای مثال، در مسئله خبر واحد، برخی اخبار می گویند خبر ثقة مطلقاً حجت است، برخی دیگر خبر ثقة امامی، خبر عادل، خبر عادل امامی و یا عادل ثقة امامی^۱ را حجت می دانند. در اینجا، ۵ مرتبه از معنا وجود دارد و از آنجا که علم داریم یکی از این اخبار صادق است، خواه ناخواه منطبق بر اخص این معانی خواهد بود؛ یعنی خبری

۱. در اینجا فرمایش آقای خوئی، فرمایش درستی است که می فرمایند بین عدل و ثقة، نسبت عموم من وجه برقرار است؛ نه عموم مطلق؛ یعنی ما می توان عادل و وجود داشته باشد که ثقة نیست؛ زیرا دچار نسیان می شود، حافظه اش ضعیفه و ثقة در نقل نیست؛ فقط آدم عادل است. از آن طرف می توان ثقة ای وجود داشته باشد که عادل نیست؛ بلکه دروغ نمی گوید؛ اما مرتکب فسق هم می شود. ثقة است؛ اما عادل نیست.

که می‌گوید خبر عادل ثقة امامی حجت است؛ زیرا این خبر، اخص از سایر اخبار است و آن یک خبر صادق، اگر هر یک از این اخبار باشد، بر این معنای اخص، صدق می‌کند. نتیجه این می‌شود که نسبت به حجیت خبر عادل ثقة امامی، یقین حاصل می‌شود.

بنابراین، این نوع تواتر اجمالی، که بر اساس یک معنای مشترک ذومراتب شکل می‌گیرد، با تواتر اجمالی به معنای صرف دانستن صدور یکی از اخبار متعدد، متفاوت است. در این نوع تواتر اجمالی، با توجه به مراتب معنای مشترک، یقین به مطابقت خبر صادق با اخص آن مراتب حاصل می‌شود. خبر اخص، خبری است که تمام اوصافی که در اخبار وجود دارد، بر آن منطبق است.

[در پاسخ به پرسش یکی از شاگردان:] اگر اخبار فاقد مراتب باشند و هر کدام بخشی را بیان کنند، چنین تواتری شکل نمی‌گیرد؛ زیرا هر بخش متواتر نیست و اجتماع آنها نیز تواتر نخواهد بود. لذا، شرط شکل‌گیری چنین تواتر اجمالی‌ای، وجود مراتب در معنای مشترک است.

تقسیم اخبار دال بر حجیت خبر

برای تشخیص اخص این اوصاف، باید گفت که مرحوم شیخ انصاری رحمته الله علیه تقسیم رباعی از اخبار وارده در باب حجیت خبر واحد ارائه می‌دهد و دیگران نیز از همین تقسیم رباعی شیخ پیروی کردند. تقسیم رباعی شیخ، چنین است:

۱. اخبار علاجی

اخباری علاجیه، اخباری است که در مورد تعارض دو خبر وارد شده و بیان می‌کنند که خبر دارای مرجح، حجت است. استدلال بر این دسته از اخبار، بر دو مقدمه استوار است؛ اول اینکه قطع وجود دارد به صدور اخبار علاجیه از معصومین علیهم السلام؛ زیرا تعداد زیادی از این اخبار به اشکال مختلف، نقل شده است. دوم اینکه از اخبار علاجیه استفاده می‌شود که این دو خبر، اگر با یکدیگر تعارض نداشتند، حجت بودند؛ زیرا اگر اخبار در صورت عدم تعارض، حجت نبودند، دیگر تعارض فرض نمی‌شد؛ از این رو صدور اخبار علاجیه، دلالت بر حجیت خبر قبل از تعارض خواهد داشت؛ زیرا وجود تعارض، فرع بر حجیت است.

۲. اخبار امر به اخذ معالم دین از کبار شیعه

طایفه دوم، اخباری است که در آنها امر به اخذ معالم دین از کبار شیعیان آمده؛ مانند زرار، ابوبصیر، یونس بن عبدالرحمن، ابان بن تغلب، محمد بن مسلم و زکریا بن آدم. هنگامی که امام امر به مراجعه به این افراد می‌کند و عمل بر طبق قول آنها، با اینکه اخبار این بزرگان موجب علم نیست و این افراد معصوم نیستند و ممکن است خطا یا اشتباه کنند، دلالت بر حجیت خبر آنهاست.

۳. اخبار رجوع به علما و ثقات

طایفه سوم، آن روایاتی است که به طور کلی بیان می‌کنند باید در مسائل به علما و ثقات مراجعه کرد.

۴. اخبار جواز عمل به خبر واحد در ابواب مختلف

طایفه چهارم، اخباری است که در ابواب مختلف فقهی وارد شده و دلالت بر جواز عمل به خبر واحد دارند.

اخص از اخبار دال بر حجیت خبر

مرحوم نائینی رحمته الله علیه معتقد است که جامع مشترک و قدر متیقن از این اخبار، خبر ثقة است؛ یعنی در تمام این اخبار، وثاقت معتبر است؛ اما مرحوم خویی رحمته الله علیه با این نظر مخالف است و می‌فرماید قدر متیقن نمی‌تواند خبر ثقة باشد؛ زیرا تواتر اجمالی، با روی هم گذاشتن تمام این دسته از روایات حاصل می‌شود و در بین این روایات، روایاتی وجود دارد که امر به رجوع به زراره یا ابوبصیر در آنها وجود دارد که این افراد، ثقة عادل امامی هستند و برخی اخبار نیز اصلاً قیدی ندارند؛ لذا باید این اخبار را روی هم رفته دید؛ از این رو خبر ثقة تنها، قدر متیقن نیست؛ زیرا اخص از آن نیز وجود دارد؛ و آن، خبر ثقة عادل امامی است. بنابراین، تنها خبر ثقة عادل امامی می‌تواند قدر متیقن از این اخبار باشد که به وسیله تواتر اجمالی به دست می‌آید.

آن وقت در اینجا مرحوم آخوند بیان می‌کند که اگر در خبر ثقة عادل امامی، بیان شد که خبر ثقة حجیت است^۱، آنگاه حجیت خبر ثقة مطلق نیز به صورت دو مرحله‌ای اثبات می‌شود. به عبارت دیگر، در ابتدا، حجیت خبر ثقة عادل امامی به عنوان اخص، اثبات می‌شود و سپس با استناد به آن، حجیت خبر ثقة مطلق به دست می‌آید.

و صلی الله علی محمد و آله الطاهرين

۱. مانند روایتی که در آن سائل از امام رضا علیه السلام می‌پرسد: «أَفَيُؤْتَى بِنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ ثِقَةً أَخَذَ عَنْهُ مَا أَعْتَجَ إِلَيْهِ مِنْ مَعَالِمِ دِينِي؟» حضرت می‌فرماید: «نَعَمْ» [وسائل الشيعة؛ کتاب القضاء، ابواب صفات القاضی، باب ۱۱، ح ۳۳]. که در روایت، تنها وثاقت را بیان کرده است و حضرت آن را تأیید کرده است که نشان می‌دهد همین که ثقة باشد، در حجیت خبر کفایت می‌کند.